

Pedeapsa capitală, pedeapsa cu moartea – argumente pro și contra...

Câteva considerații introductive

Viața este un atribut esențial al omului care îi este conferit de Dumnezeu în vederea dezvoltării lui pe toate planurile. În cadrul comunității în care omul trăiește se impune stabilirea unor reguli complexe prin care acea comunitate să se organizeze, să funcționeze și, în acest fel, să se transforme.

Inexistența unor prevederi precis determinate la nivelul unei societăți ar duce la o instabilitate a raporturilor create între membri săi, la o confuzie în ceea ce privește coerența și coordonarea acțiunilor realizate.

De aceea, un cadrul juridic bine definit în orice domeniu este absolut necesar. Încălcarea acestuia prin săvârșirea unor fapte cu caracter penal are drept consecință aplicarea unor sancțiuni. Interesante au fost, în acest sens, părerile exprimate de diferiți autori.

Astfel, Hegel susține că „pedeapsa trebuie să existe nu pentru că infracțiunea a produs un rău, ci pentru că prin aceasta s-a violat dreptul ca drept”¹.

În concepția lui Jean Jacques Rousseau, necesitatea aplicării unei pedepse în cazul violării unei norme aparține societății, ca urmare a pactului fundamental tacit încheiat între aceasta și membrii ei. Jeremy Bentham fundamenta necesitatea pedepsirii infractorilor pe ideea de a evita săvârșirea în viitor a faptelor penale și de a repara, într-o anumită măsură, consecințele negative produse.

În concepția pozitiviștilor italieni (Lombroso, Ferri), aplicarea unei pedepse „urmărește apărarea socială împotriva infracțiunii și infractorului”, concepție ce a fost preluată și reconsiderată după cel de-al doilea război mondial.

În ceea ce privește stabilirea unei pedepse, în mod constant legiuitorul penal a fost preocupat de scopurile ce se urmăresc prin aplicarea acesteia: prevenția specială ce vizează făptuitorul și care are în vedere schimbarea comportamentului acestuia de a nu mai comite fapte penale; prevenția generală prin care se dorește ca, prin aplicarea unor sancțiuni infractorilor, să fie determinați indivizii dintr-o societate de a nu avea o conduită contrară normelor legale impuse; apărarea tuturor valorilor dintr-o comunitate împotriva comiterii infracțiunilor.

În cele ce urmează ne propunem dezbaterăa unor probleme referitoare la: conceptele de „drepturi ale omului” și „libertăți publice”, reglementarea juridică internă și internațională a dreptului la viață, modul în care a evoluat în timp concepția referitoare la pedeapsa cu moartea, analiza unor argumente prin care se susține aplicarea unor asemenea sancțiuni în paralel cu cele care combat punerea în practică a pedepsei capitale.

Vom finaliza discuțiile pe această temă prin prezentarea situației actuale în lume, din perspectiva noilor tendințe existente în domeniu.

Câteva clarificări terminologice

Pe plan internațional, sintagma „drepturi ale omului” nu a fost utilizată în mod unitar în documentele adoptate în acest domeniu.

Astfel, în Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional relativ la drepturile economice, sociale și culturale, Convenția europeană a drepturilor omului, cea americană, precum și cea africană este folosit conceptul de „drepturile și libertățile omului”.

În alte acte internaționale – Statutul Consiliului Europei, Carta socială europeană revizuită, Carta Națiunilor Unite – apare sintagma de „drepturi și libertăți fundamentale ale omului”.

De asemenea, Tratatul privind Uniunea Europeană și Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene se referă la „drepturi fundamentale ale omului sau ale ființei umane” sau la „drepturi esențiale ale omului”.

(Cf. 1. HEGEL, G.; W., F., Principiile filozofiei dreptului, Editura IRI, București, 1996, p. 104).

Având în vedere termenii utilizați în domeniul drepturilor omului, în literatura de specialitate s-au analizat în mod special conceptele de „drepturi ale omului” și de „libertăți publice”.

Potrivit unei opinii 2, se face distincție netă între acestea; astfel, se consideră că noțiunea de „drepturi ale omului” are o semnificație mai largă, reprezentând un ansamblu de drepturi inerente înseși naturii de ființă umană, iar libertățile publice corespund acelor drepturi ale omului pe care un stat le recunoaște și le asigură exercițiul în sistemul său de drept.

Împărțind acest punct de vedere, Frederic Sudre³ aprecia că numai libertățile publice ar aparține dreptului pozitiv, ca „realități juridice”, pe când drepturile omului, ca drepturi naturale, ar aparține domeniului eticii.

Conform unui alt punct de vedere exprimat în literatura juridică 4 , nu există deosebiri de natură juridică între noțiunile de „drepturi ale omului” și „libertăți publice”, ele fiind considerate ca având același conținut.

Reglementarea juridică internațională a dreptului la viață și modalitățile de protecție a acestuia

Dreptul la viață este un drept inerent ființei umane, alături de alte drepturi fundamentale ce-i sunt recunoscute omului din momentul în care se naște.

Aceste drepturi inalienabile și imuabile ale individului au stat în atenția gânditorilor tuturor timpurilor, începând cu juriștii și filozofii Greciei și Romei Antice.

Reluând tradiția antică, gânditorii din perioada Renașterii au situat omul într-o poziție centrală în cadrul preocupărilor vremii, accentuându-se ideea de apărare a drepturilor sale.

Primele documente care garantează drepturile omului au apărut în Anglia, urmărindu-se, în acest fel, limitarea puterii absolute a monarhului: „Magna Charta Libertatum” edictată de Ioan fără de Țară la 15 iunie 1215, „Petiția Drepturilor” din 7 iunie 1628, „Habeas Corpus Act” din 26 mai 1679, „Bill of Rights” din 13 februarie 1689.

O cotitură esențială în evoluția conceptului de „drepturi și libertăți fundamentale ale omului” o constituie, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, proclamarea independenței coloniilor engleze din America de Nord și Revoluția franceză.

Aceste evenimente au fost urmate de adoptarea „Declarației de independență a Statelor Unite ale Americii” la 4 iulie 1776 și a „Declarației drepturilor omului și cetățeanului” din anul 1789.

Cu privire la valoarea juridică a acestor declarații, s-a constatat, potrivit unei opinii, că ele au fost concepute ca având valoare mai mică decât o constituție, fiind „destinate să aibă un caracter proclamativ și, prin urmare, să formuleze reguli fără caracter juridic propriu-zis, adresându-se tuturor timpurilor și întregului gen uman; ele nu urmăreau să stabilească norme susceptibile de a fi transpuse deîndată în realitate” 5.

Conform unei alte păreri exprimate în literatura de specialitate 6, „Declarația drepturilor omului și cetățeanului” din anul 1789 reprezintă o parte a „blocului constituțional”, în care sunt incluse preambulul Constituției din anul 1946 și Constituția din anul 1958, cu revizuirile ulterioare. Prin urmare, Declarația din anul 1789 este un act cu valoare constituțională, ale cărui dispoziții constituie un reper de bază în realizarea controlului de conformitate a conținutului legilor cu drepturile și libertățile enunțate în acest document.

(Cf. 2. RIVERO, Jean, *Les libertés publiques*, PUF, Thémis, tome I, 8ème édition, 1997, p. 22 - 28;

3. SUDRE, Frédéric, *Dreptul european și internațional al drepturilor omului*, Ed. Polirom, Iași, 2006, p. 12;

4. BÎRSAN, Corneliu, *Convenția europeană a drepturilor omului, Comentariu pe articole, Drepturi și libertăți*, vol. I, Ed. C.H.Beck, București, 2005, p. 10-11;

5. MURARU, Ioan, TĂNĂSESCU, Elena, Simina, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ediția a XI-a, Ed. All Beck, București, 2003, p. 140-145;

6. VRABIE, Genoveva, *Les „droit de l’homme” et les „droits du citoyen”*. Contribution à la clarification des concepts, în *Etudes de droit constitutionnel*, Ed. Institutul European, Iași, 2003, p. 17;

7. DRĂGANU, Tudor, *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*, Ed. Lumina Lex, București, 1998, p. 107;

8. ROUSSEAU, Dominique, *Le régime politique de la France*, dans «Les régimes politiques de l’U.E. et de la Roumanie», Regia Autonomă «Monitorul Oficial», București, 2002, p. 155, Declarațiile de drepturi enunțate anterior au constituit puncte de referință în adoptarea „Declarației Universale a Drepturilor Omului” de către Adunarea Generală a Națiunilor Unite7, la 10 decembrie 1948).

Acest ultim document menționat, punând în valoare importanța dreptului la viață, îl prevede chiar în art. 3: „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”.

El este urmat de adoptarea, în anul 1966, a Pactului Internațional cu privire la drepturile civile și politice, intrat în vigoare în anul 1976 și care stipulează în art. 6 că „dreptul la viață este inerent persoanei umane”. Acest pact nu interzice pedeapsa cu moartea, însă stabilește o serie de condiții și limitări în paragrafele 2,4,5,6 din art. 6.

Acestea din urmă se aplică în statele în care pedeapsa cu moartea nu a fost abolită și el nu poate fi invocat pentru a împiedica sau întârzia abolirea pedepsei capitale.

Pentru a se pronunța pedeapsa cu moartea trebuie îndeplinite mai multe condiții: faptele pentru care se poate pronunța pedeapsa cu moartea sunt cele mai grave; condamnarea să se facă cu respectarea legislației în vigoare în momentul săvârșirii crimei; legislația în cauză să nu contravină dispozițiilor Pactului și celor ale Convenției pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid; pedeapsa să fie pronunțată printr-o hotărâre a unei instanțe judecătorești competente; persoana împotriva căreia se pronunță condamnarea să nu fi avut vârsta sub 18 ani la data săvârșirii crimei.

S-au stabilit, de asemenea, condiții cumulative privind executarea pedepsei capitale: hotărârea judecătorească de condamnare să fie definitivă; sentința capitală să nu poată fi executată împotriva femeilor însărcinate; orice condamnat la moarte are dreptul de a solicita grațierea sau comutarea pedepsei; amnistia, grațierea sau comutarea pedepsei cu moartea pot fi acordate în orice caz.

Dacă o persoană a fost condamnată la pedeapsa capitală și nu este îndeplinită o condiție cu privire la executarea acestei pedepse, ea nu va putea fi pusă în aplicare.

De asemenea, condițiile cerute pentru executarea sentinței capitale vor trebui corelate și cu celelalte drepturi consacrate în Pact – dreptul la un proces echitabil, dreptul la legalitatea incriminării și a pedepsei penale 8.

Abordarea, dezbaterii și soluționarea acestei chestiuni pe plan internațional

Un alt moment important în reglementarea și protecția dreptului la viață îl constituie, pe plan internațional, al doilea Protocol facultativ al Pactului Internațional privind drepturile civile și politice vizând abolirea pedepsei cu moartea, adoptat printr-o rezoluție a Adunării Generale a ONU la 15 decembrie 1989.

Acest document prevede că abolirea pedepsei cu moartea „contribuie la promovarea demnității și dezvoltării progresive a drepturilor omului”¹⁰, fiind în conformitate cu prevederile internaționale anterioare în materie.

Se stabilește, astfel, că „nici o persoană aflată sub jurisdicția unui stat parte la prezentul Protocol facultativ nu va fi executată și fiecare stat parte va lua toate măsurile necesare pentru abolirea pedepsei cu moartea pe teritoriul aflat sub jurisdicția sa”.

În ceea ce privește poziția statelor părți la acest protocol, nu se va admite nici o rezervă la acest document, în afară de rezerva formulată cu ocazia ratificării sau aderării, prevăzându-se aplicarea pedepsei cu moartea în timp de război, în urma unei condamnări pentru o crimă cu caracter militar de o gravitate extremă, comisă în timp de război (art. 2).

Convenția relativă la drepturile copilului din anul 1989 intrată în vigoare în anul 1990 prevede că pedeapsa capitală nu trebuie să fie pronunțată pentru infracțiunile săvârșite de persoane în vârstă de mai puțin de 18 ani (art. 37).

Trebuie menționată, în contextul analizei subiectului supus dezbaterii, și organizarea, la Strabourg, în perioada 21-23 iunie 2001, a primului Congres mondial împotriva pedepsei cu moartea, în cadrul căruia s-a adoptat Declarația finală a Congresului, în care s-a precizat că

(Cf. 9. NICIU, Marțian, Marcu, Viorel, Diaconu, Nicoleta, Purdă, Nicolae, Macarovschi, Laura, Culegere de documente de drept internațional public, vol. II, Ed. Lumina Lex, București, 1997, p. 4;

10. POPESCU, Corneliu, Liviu, Primul Congres Mondial împotriva pedepsei cu moartea, în „Revista Română de Drepturile Omului” nr. 21/2001, p. 78;

11. Acesta a fost ratificat de România prin Legea nr. 7 din 25 ianuarie 1991, publicată în M.O. nr. 18 din 26 ianuarie 1991;

12. NICIU, Marțian, op. cit., p. 39) „pedeapsa cu moartea semnifică triumful răzbunării asupra justiției și violează primul drept al fiecărei ființe umane, dreptul de a trăi”.

Se solicită abolirea universală a pedepsei cu moartea; se cere, de asemenea, ca statele să ratifice convențiile și tratatele internaționale și regionale în favoarea abolirii și să suprimă pedeapsa cu moartea din legislația națională. Se dorește să nu se poată pronunța o condamnare la

moarte a persoanelor cu deficiență mintală, precum și a persoanelor minore la momentul săvârșirii faptelor.

În acest apel nici un stat care a abolit sau care nu mai aplică pedeapsa cu moartea nu trebuie să procedeze la extrădări către țări care aplică pedeapsa cu moartea atunci când există riscul ei și aceasta indiferent care ar fi asigurările permise.

Se dorește, de asemenea, asumarea unui angajament de a instaura o zi mondială pentru abolirea pedepsei cu moartea și sunt chemate toate statele pentru luarea tuturor inițiativelor care să contribuie la adoptarea de către Națiunile Unite a unui moratoriu mondial al execuțiilor, în perspectiva abolirii universale.

În afara documentelor cu caracter internațional prezentate mai sus, se pot aminti și acte cu caracter regional ce au fost elaborate în domeniul drepturilor omului. Protecția drepturilor omului este realizată la nivel european prin trei sisteme instituționale distincte: Uniunea Europeană, Consiliul Europei și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa.

La nivelul Uniunii Europene, Tratatul instituind Comunitatea Europeană 11 (versiunea consolidată) nu face referire expresă la dreptul la viață, ci prevede doar în art. 2 că unul din scopurile Comunității este acela de a promova creșterea nivelului și calității vieții.

Nici Tratatul asupra Uniunii Europene¹² nu reglementează, în mod expres, dreptul la viață, însă dispune că „Uniunea respectă drepturile fundamentale, așa cum sunt garantate de Convenția europeană de apărare a drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 și așa cum acestea rezultă din tradițiile constituționale comune statelor membre, ca principii generale de drept comunitar”.

Spre deosebire de cele două tratate de bază ale Uniunii Europene enunțate mai sus, Carta Drepturilor Fundamentale¹³ interzice pedeapsa cu moartea, fără nici un fel de excepție: „nimeni nu poate fi condamnat la pedeapsa cu moartea, nici executat (art. 2, paragraf 2); „nimeni nu poate fi îndepărtat de pe un teritoriu, expulzat sau extrădat spre un stat unde există un risc serios de fi supus pedepsei cu moartea” (art. 19, paragraf 2).

Tot în Europa a fost adoptată, în 1950, în cadrul Consiliului Europei, Convenția pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale¹⁴ care prevede o serie de limitări și condiționări în ceea ce privește pedeapsa cu moartea.

De asemenea, dispoziții în acest domeniu sunt cuprinse și în Protocolul adițional nr. 6 privind abolirea pedepsei cu moartea, precum și în Convenția europeană de extrădare.

În acest sens, Convenția europeană a drepturilor omului – adoptată în anul 1950 și intrată în vigoare în anul 1953 – consacră dreptul la viață în art. 215, dar nu 11 Tratatul instituind Comunitatea Europeană (versiunea consolidată) a fost publicat în J.O. nr. C325 din 24 decembrie 2002 12 Tratatul asupra Uniunii Europene (versiunea consolidată) a fost publicat în J.O. nr. C325 din 24 decembrie 2002 13 Carta Drepturilor Fundamentale a fost inclusă, ca parte constitutivă, în “Tratatul de Reformă a Uniunii Europene” adoptat în decembrie 2007, la Lisabona 14 Organismele create pe baza Convenției pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale au fost Comisia europeană a drepturilor omului (care și-a încetat activitatea în anul 1998, prin adoptarea Protocolului 11 la Convenția europeană a drepturilor omului) și Curtea europeană a drepturilor omului 15.

Aplicarea art. 2 din Convenție de către Curtea europeană a drepturilor omului a determinat existența unei bogate jurisprudențe în acest domeniu: Hotărârea din 14 februarie 2002, Cauza Orak c. Turcia (decesul persoanei arestate); Hotărârea din 14 mai 2002, Cauza Semse Onen c. Turcia (anchetă privind decesul unei persoane); Hotărârea din 30 noiembrie 2004, cauza Oneryildiz c. Turcia (absența unei protecții adecvate, apte să apere dreptul la viață);

Hotărârea din 20 decembrie 2004, Cauza Makaratzis c. Grecia (neîndeplinirea de către stat a obligației de a proteja viața reclamantului), în (Cf. 12. POPESCU, Corneliu, Liviu, Jurisprudența Curții Europene a drepturilor Omului(1999-2002), Ed. All Beck, București, 2003) și interzice pedeapsa capitală, ci prevede că pentru pronunțarea și executarea unei sentințe capitale este necesară îndeplinirea cumulativă a mai multor condiții: să fie vorba de o infracțiune; legea să prevadă sancționarea respectivei infracțiuni cu pedeapsa capitală; pedeapsa capitală să fie aplicată de o instanță judecătorească. Art. 15 consacră și faptul că dreptul la viață este un drept de la care se poate deroga în caz de război sau de alt pericol public amenințând viața națiunii.

În aceeași ordine de idei, Protocolul adițional nr. 6 la Convenția europeană a drepturilor omului privind abolirea pedepsei cu moartea – adoptat în anul 1983 și intrat în vigoare în anul 1985 – dispune în art. 1 că nimeni nu poate fi condamnat la pedeapsa cu moartea și nici executat. Se mai precizează că statele părți au facultatea de a prevedea în legislația lor națională pedeapsa cu moartea pentru acte comise în timp de război sau de pericol iminent de război, cu respectarea simultană a mai multor condiții: să fie vorba de acte comise în timp de război sau de pericol iminent de război; pedeapsa capitală să fie prevăzută de legislația națională; pedeapsa cu moartea să fie aplicată în cazurile prevăzute de state potrivit dispozițiilor cuprinse în legislația națională; comunicarea către secretarul general al Consiliului Europei a dispozițiilor corespunzătoare din legislația națională.

Se impune, de asemenea, și respectarea tuturor condițiilor din art. 2 al Convenției referitoare la pedeapsa cu moartea. Convenția europeană de extrădare – adoptată în anul 1957 și intrată în vigoare în anul 1960 – prevede că, dacă fapta pentru care se solicită extrădarea este pedepsită cu moartea de legea statului solicitant, iar această pedeapsă nu figurează în legislația statului solicitat ori ea nu mai este în general executată, atunci extrădarea nu poate fi acordată decât cu condiția ca statul solicitant să dea asigurări considerate suficiente de statul solicitat că pedeapsa capitală nu va fi executată.

După cum în mod just s-a subliniat în literatura juridică 16, aceste dispoziții nu exclud condamnarea la moarte a unei persoane extrădate, ci neexecutarea acestei pedepse.

În cadrul OSCE s-au adoptat o serie de documente ce au legătură cu pedeapsa cu moartea.

Astfel, în Documentul Reuniunii de la Viena din anul 1989 se constată că unele state europene au abolit pedeapsa cu moartea și că în statele ce mai mențin pedeapsa capitală, aceasta se poate pronunța doar cu respectarea unor condiții cumulative: să fie vorba de crimele cele mai grave; pedeapsa să fie pronunțată potrivit legislației în vigoare la momentul săvârșirii infracțiunii; să fie respectate angajamentele internaționale ale statului.

Statele se angajează să coopereze în acest domeniu în cadrul organizațiilor competente. Documentul Reuniunii de la Copenhaga a Conferinței asupra dimensiunii umane (1990) și Documentul Reuniunii de la Moscova a Conferinței asupra dimensiunii umane (1991) iau în discuție toate actele adoptate la nivel european în ceea ce privește pedeapsa cu moartea, măsurile adoptate de diferitele state în vederea abolirii pedepsei cu moartea și activitățile inițiate de unele ONG-uri.

Deciziile de la Helsinki (1992) consacră angajamentele luate de statele participante referitoare la pedeapsa cu moartea prezente în documentele mai sus menționate.

Pe continentul american, în baza Convenției americane a drepturilor omului din anul 1969, au fost constituite Comisia interamericană a drepturilor omului și Curtea interamericană a drepturilor omului.

Cu privire la pedeapsa cu moartea, s-au elaborat Convenția americană relativă la drepturile omului adoptată în anul 1969 și intrată în vigoare în anul 1978 și Protocolul adițional la Convenția americană relativă la drepturile omului pentru abolirea pedepsei cu moartea adoptat în anul 1990 și intrat în vigoare în anul 1991.

Astfel, Convenția consacră și garantează dreptul la viață în art. 4 și prevede anumite condiții cumulative privind aplicarea și executarea pedepsei cu moartea.

Protocolul adițional la această convenție prevede în mod expres interzicerea pedepsei cu moartea, dispunându-se menținerea acesteia de către statele-părți numai în timp de război, cu respectarea unor condiții cumulative.

(Cf. 14. POPESCU, Corneliu, Liviu, Jurisprudența Curții Europene a drepturilor Omului(2004), Ed. C.H. Beck, București, 2006;15. POPESCU, Corneliu, Liviu, op. cit., p. 81).

Referitor la tema în discuție, în cadrul Ligii Statelor Arabe a fost adoptată în anul 1994 Carta arabă a drepturilor omului, care nu interzice pedeapsa cu moartea, dar prevede îndeplinirea simultană a mai multor condiții în cazul pronunțării și executării acesteia: pedeapsa cu moartea nu poate fi pronunțată decât pentru infracțiunile grave de drept comun; pedeapsa cu moartea nu poate fi pronunțată pentru o crimă politică; pedeapsa cu moartea nu poate fi aplicată persoanelor în vârstă de mai puțin de 18 ani, femeilor însărcinate până în momentul nașterii și mamelor care alăptează până la expirarea a doi ani de la nașterea copilului; orice condamnat la moarte are dreptul să solicite grațierea sau comutarea pedepsei.

Prevederea și garantarea dreptului la viață în legislația românească

Apărarea dreptului la viață a stat și în atenția legiuitorului român.

Astfel, a fost elaborat Decretul-Lege nr.6/1990 privind abolirea pedepsei cu moartea pentru modificarea și abrogarea unor prevederi din Codul penal și alte acte normative¹⁷, acest act juridic fiind contrar legislației din perioada comunistă.

Potrivit unei statistici, între 1980 și 1989, au fost condamnate la moarte 57 de persoane, majoritatea fiind grațiate 18.

În cazul în care s-ar fi menținut pedeapsa cu moartea în legislația românească și după revoluția din anul 1989, ar fi putut fi condamnați la moarte aproximativ 100 de infractori ce au comis fapte deosebit de grave, în condițiile creșterii criminalității în România 19.

Fiind vorba de un drept fundamental al omului ce ocupă o poziție superioară în ierarhia valorilor, dreptul la viață este reglementat, după cum este și firesc, la nivel de act fundamental.

Astfel, (Cf. 16. Constituția României din anul 1991 revizuită în anul 2003) cuprinde dispoziții relevante în acest domeniu. Art. 22 prevede și garantează dreptul la viață și la integritate psihică și fizică, stipulând, de asemenea, interzicerea pedepsei cu moartea.

În același sens, art. 11 prevede că ratificarea tratatelor internaționale încheiate de România determină includerea acestora în legislația internă.

Articolul menționat trebuie coroborat cu art. 20 din Constituție ce cuprinde dispoziții speciale care vizează interpretarea și aplicarea prevederilor constituționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor în conformitate cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

În cazul unor discordanțe între acestea din urmă și legislația internă, se vor aplica cu prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile 20.

Pe plan internațional, România și-a exprimat consimțământul de a respecta dispozițiile Pactului internațional relativ la drepturile civile și politice (1974), ale Protocolului facultativ la Pactul internațional relativ la drepturile civile și politice vizând abolirea pedepsei cu moartea (1991), ale Convenției europene a drepturilor omului (1994) și ale Protocolului adițional nr. 6 la Convenția europeană a drepturilor omului privind abolirea pedepsei cu moartea (1994).

De asemenea, statul român a participat la toate reuniunile pe această temă desfășurate în cadrul OSCE, finalizate cu adoptarea unor documente menționate anterior.

În conformitate cu poziția exprimată de statul român în legile de ratificare a diferitelor documente cu caracter internațional menționate mai sus, și pe plan intern există reglementări referitoare la dreptul la viață, într-o serie de acte normative.

Astfel, (Cf. 17. Legea nr. 123/2001) 21 privind regimul străinilor din România prevede că măsura expulzării nu se dispune, iar în cazul în care a fost dispusă nu poate fi executată decât dacă există temeri justificate că viața străinului este pusă în pericol. Publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 4 din 8 ianuarie 1990;

18. STĂNESCU, Florin, Alexandru, Un anacronism: pedeapsa cu moartea, în „Criminalistica” nr. 4, București, iulie 2000, p. 29;

19. România Liberă din 29 aprilie 1994 Art. 20 din Constituția României din anul 1991 modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr.429/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003 și republicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003; Publicată în

20. Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 168 din 3 aprilie 2001;

21. în pericol în statul în care urmează a fi expulzat (art. 22).

De asemenea, Legea nr. 296/2001 privind extrădarea²² dispune că, dacă fapta pentru care se cere extrădarea este pedepsită cu moartea de legea statului solicitant, extrădarea nu va putea fi acordată decât cu condiția ca statul respectiv să dea asigurări considerate ca îndestulătoare de statul român că pedeapsa capitală nu se va executa, urmând să fie comutată. Ordonanța Guvernului nr. 102/2000 privind statutul și regimul refugiaților în România²³ prevede că protecția umanitară condiționată se poate acorda străinului care nu îndeplinește condițiile pentru acordarea statutului de refugiat, dar care dovedește că în țara sa de origine a săvârșit fapte pentru care riscă o condamnare la pedeapsa cu moartea, cu condiția ca legea țării sale să prevadă pedeapsa cu moartea pentru acele fapte și pedeapsa să îi fie aplicată.

Pedeapsa cu moartea – argumente pro și contra

Potrivit opiniilor exprimate în literatura de specialitate²⁴, sintagma „dreptul la viață” are în constituțiile statelor două înțelesuri.

Astfel, în accepțiunea restrânsă, „dreptul la viață privește viața persoanei numai în sens fizic”, iar în accepțiunea largă dreptul la viață vizează „viața persoanei privită ca un univers de fenomene, fapte, cerințe și dorințe ce se adaugă, permit și îmbogățesc existența fizică”.

În demersul nostru avem în vedere dreptul la viață în sens restrâns.

Având în vedere că dreptul la viață este drept esențial al omului, pozițiile adoptate de către state în legătură cu acest drept fundamental urmăreau fie menținerea pedepsei cu moartea prin suprimarea acestui drept fundamental, fie abolirea pedepsei capitale prin înlocuirea ei cu pedeapsa închisorii pe viață.

Aceste viziuni diferite au fost susținute cu argumente foarte variate de sociologi, filosofi, politicieni, scriitori, penaliști, criminologi, penologi, creându-se, astfel, o diversitate de școli și curente.

Pentru a realiza o analiză pertinentă a temeiurilor ce susțin menținerea pedepsei capitale sau abolirea ei, considerăm că se impune prezentarea succintă a trăsăturilor specifice pedepsei cu moartea²⁵.

Astfel, caracteristica principală a acestei pedepse vizează suprimarea vieții, pedeapsa cu moartea fiind, astfel, o pedeapsă privativă de libertate.

De asemenea, pedeapsa cu moartea este o pedeapsă corporală, deci se referă la persoana omului în ceea ce privește integritatea corporală.

Această pedeapsă este una eliminatorie, prin aceasta individul fiind înlăturat din societate.

În același timp, pedeapsa capitală este o pedeapsă ireparabilă în situația în care ar fi fost stabilită în mod greșit și poate avea doar efect preventiv general, fiind lipsită de efectul prevenției speciale.

Argumente prin care se susține menținerea pedepsei cu moartea

În literatura juridică au fost aduse o serie de argumente pentru menținerea pedepsei cu moartea. Unul dintre acestea se referă la datele oferite de statistica judiciară prin care se încearcă a se sublinia că înlăturarea acestei pedepse din legislația internă a unor state a dus la o creștere alarmantă a criminalității²⁶.

Ca exemplu, se oferă informațiile furnizate pe această temă în S.U.A, unde 38 de state mai practică pedeapsa cu moartea și unde rata criminalității în ultimii ani a scăzut, fiind mai mică decât cea din anul 1960.

Trebuie menționat, însă, că aceste argumente nu s-au bazat pe informații certe, existând și informații contrare, în sensul creșterii criminalității în statele ce au menținut pedeapsa capitală. În aceeași ordine de idei, specialiștii în domeniu²⁷ au afirmat că

(Cf. 22. Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 326 din 18 iunie 2001;

23. Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 436 din 3 septembrie 2000, aprobată cu modificări prin Legea nr. 323/2001 pentru aprobarea O.G. nr. 102/2000 privind statutul și regimul refugiaților în România, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 342 din 27 iunie 2001;

24. CONSTANTINESCU, Mihai, IORGOVAN, Antonie, MURARU, Ioan, TĂNĂSESCU, Elena, Simina, Constituția României revizuită, Ed. All Beck, București, 2004, p. 36;

25. POENARU, Ion, Pedeapsa cu moartea, Pro sau contra?, Ed. Lumina Lex, București, 1994, p. 16-20;

26. BELIȘ, Vladimir, PĂTRU, Adriana, Despre pedeapsa capitală și criminalitate în România, în „Criminalistica” nr.3, București, 2000, p. 7;

27. STĂNESCU, Florin, Alexandru, op. cit., p. 29) cel mai important este ca științele criminalistice să demonstreze că nu există crimă sau delict care să nu fie descoperite, fiind esențială studierea cauzelor reale ale criminalității și eradicare.

Un alt argument în favoarea menținerii și aplicării pedepsei cu moartea îl constituie efectul puternic intimidant ale acestei pedepse, deoarece prin aplicarea pedepsei cu moartea se

contribuie la apărarea unei întregi comunități împotriva infracțiunilor celor mai grave și împotriva infractorilor celor mai periculoși.

Efectul intimidant al pedepsei capitale apare mult mai pregnant în cazul pronunțării și executării acestei pedepse în public.

Caracterul secret al executării pedepsei capitale a dus la scăderea efectului pedepsei cu moartea.

De asemenea, efectul intimidant al pedepsei capitale poate fi dedus și din aplicarea acesteia în cazul unor infracțiuni extrem de periculoase și cu consecințe foarte grave, cum ar fi: omorul, trădarea și spionajul în timp de război.

Deși nu poate fi negat efectul puternic intimidant al pedepsei cu moartea, totuși unii autori²⁸ au afirmat că „forța intimidantă a pedepsei nu este decât o prezumție, dacă nu o speranță și chiar mai puțin, o ficțiune”.

Fiind în favoarea menținerii pedepsei cu moartea, antiabolitioniștii susțin că numai prin punerea în practică a acestei pedepse se poate cauza infractorului un rău egal cu cel produs prin fapta sa.

O asemenea poziție nu mai poate fi acceptată astăzi dacă avem în vedere că pedeapsa cu moartea implică o anumită răspundere pentru fiecare condamnare și pentru fiecare execuție, această pedeapsă fiind „o chestiune a conștiinței și a promovării culturale a societății”²⁹.

Concluzia a fost că „pedeapsa cu moartea nu este, deci, un drept, ...ci un război al națiunii împotriva unui cetățean, ea considerând necesară și utilă distrugerea ființei lui, dar, dacă se va demonstra că moartea nu este nici utilă, nici necesară, cauza umanității va învinge”³⁰.

Pe linia acestei argumentări, se susține că pedeapsa cu moartea nu seamănă cu o pedeapsă, ci mai mult cu o răzbunare.

Adeseori se dovedește că a lăsa pe cineva în viață este o pedeapsă mai grea decât moartea.

Potrivit sondajelor efectuate în diferite țări, opinia publică este în favoarea menținerii pedepsei cu moartea, întrucât acest fapt determină un sentiment individual și colectiv de securitate în cadrul unei societăți³¹.

Este relevantă, în acest context, și atitudinea poliției de menținere a pedepsei cu moartea, pentru că se consideră că doar amenințarea cu pedeapsa capitală îi reține pe condamnații la închisoarea pe viață să nu organizeze revolte sau dezordini în închisorile americane.

Un alt argument în favoarea pedepsei cu moartea îl constituie dificultatea de înlocuire a acesteia cu o altă pedeapsă atunci când s-ar pune problema suprimării ei.

Această motivație a fost răsturnată de practica existentă în legislația a numeroase state din lume care au înlocuit pedeapsa capitală cu pedeapsa închisorii pe viață: munca grea (forțată) în Germania și Belgia; ergastolo, (ce implică interzicerea de a mai vedea vreodată o persoană) în Italia, unde în anul 1973 pedeapsa cu moartea este înlocuită cu închisoarea pe o durată de maximum 40 de ani; închisoarea riguroasă pe viață în Danemarca, Finlanda, Olanda, Norvegia, Suedia, Australia, Noua Zeelandă și în alte state.

Se pune problema chiar de a reduce și pedeapsa închisorii pe viață, pentru că menținerea acesteia înseamnă „a demoraliza pe un condamnat atunci când nu-i oferi nici un stimulent pentru a se strădui să devină mai bun”³².

Argumente contra menținerii pedepsei cu moartea

Argumentele care susțin menținerea pedepsei cu moartea au fost pe larg dezbătute și combătute de către cei care sunt împotriva acestei orientări.

Astfel, o primă motivație se referă la caracterul injust și inuman al pedepsei cu moartea, precizându-se că viața este atributul cel mai de preț al omului, care, odată suprimat, nu mai poate fi redat.

Se pornește, astfel, de la respectul

(Cf. 28. ANCEL, M., Le problème de la peine de mort, în „Revue de droit penal et de criminologie” nr.5, Bruxelles, 1964, p. 388, apud la Poenaru, I., op. cit., p. 117;

29. POENARU, I., op. cit., p. 96;

30. UDREA, Mihai, Drepturile omului și pedeapsa capitală, Ed. Lumina Lex, București, 2004, p. 70;

31. POENARU, I., op. cit., p. 123;

32. TANOVICIANU, I., Tratat de drept și procedură penală, vol III, București, 1925, p. 144) datorat vieții și demnității persoanei umane, fiind fondat, în dreptul penal, pe principii umanismului dreptului penal.

De asemenea, în literatura juridică se pune accent pe caracterul injust și inuman al pedepsei cu moartea, avându-se în vedere că în justiție nu poate exista convingerea că pedeapsa cu moartea a fost aplicată întotdeauna infractorilor celor mai periculoși pentru societate.

De asemenea, s-a afirmat că menținerea pedepsei cu moartea este periculoasă, pentru că ea implică violența, iar societatea modernă are suficiente modalități de a-și apăra indivizii altfel decât prin suprimarea vieții celor care au comis infracțiuni foarte grave.

Caracterul injust și inuman al pedepsei cu moartea poate fi demonstrat și prin argumente de tip religios și moral sau etic.

Astfel, poate fi invocată religia creștină care nu permite suprimarea vieții unui om de către altul sau de către un anumit organ competent dintr-o comunitate.

Pe de altă parte, faptul că se plătește cu aceeași monedă cuiva care a ucis, acest lucru ne face și pe noi mai răi, în nici un caz mai buni.

Existența erorilor și înscenărilor judiciare de-a lungul timpului constituie o motivație foarte puternică pentru aboliționiști, care se bazează pe caracterul ireparabil al pedepsei cu moartea și pe ireversibilitatea fenomenului morții.

Întotdeauna erorile sau înscenările judiciare au produs revoltă în conștiința colectivă a maselor, iar reabilitarea post mortem ori acordarea unor drepturi sau despăgubiri familiei celui executat pe nedrept nu au constituit soluții viabile, accentuându-se consecințele ireparabile ale suprimării vieții.

De asemenea, aplicarea pedepsei cu moartea pe considerente rasiale constituie un temei al poziției adoptate de unii specialiști în dreptul penal, ce remarcau această practică în S.U.A în perioada 1930-1963 și în anul 1966 în Republica Sud Africană, unde politica de apartheid era considerată politică oficială a statului.

A fost contestată vehement de aboliționiști și menținerea pedepsei capitale în cazul infracțiunilor politice sau religioase. S-a subliniat, în acest sens, că un adversar politic trebuie învins prin forța argumentelor invocate și nu prin condamnarea lui la moarte, deci prin înlăturarea lui din societate.

În cazul săvârșirii unor infracțiuni religioase, se consideră că trebuie să existe o pondere între gravitatea infracțiunii comise și sancțiunea ce se aplică pentru aceasta, în nici un caz neadmițându-se punerea în practică a pedepsei capitale.

Orientări actuale privind pedeapsa cu moartea Aplicarea pedepsei cu moartea pentru anumite infracțiuni

De obicei, pedeapsa capitală prevăzută de legislația statelor poate fi înlocuită cu o pedeapsă privativă de libertate sau, atunci când este instituită ca pedeapsă obligatorie unică, ea poate fi influențată de o serie de elemente care vizează persoana infractorului sau de unele considerente de fapt.

Printre infracțiunile contra siguranței interne și externe a statului pentru care se aplică pedeapsa cu moartea, cele mai cunoscute sunt trădarea și spionajul săvârșite fie în timp de război, fie pe timp de pace.

În Grecia, pedeapsa capitală este obligatorie pentru crime împotriva integrității naționale. Pedeapsa cu moartea va fi pusă în aplicare în cazul trădării în Australia, Bulgaria, Canada, Filipine, Ghana, Indonezia, India, Iran, Irak, Pakistan, Polonia, Egipt, Republica Sud-Africană, Sri Lanka, S.U.A (în 23 de state federate).

Comiterea infracțiunii de spionaj determină pedeapsa capitală în: Iran, Maroc, Salvador, Spania, Turcia, Egipt, SUA și alte state.

O serie de infracțiuni ce vizează siguranța internă a statului, cum sunt rebeliunea armată, insurecția, conspirația împotriva statului, atentatul la viața șefului de stat sunt sancționate cu pedeapsa cu moartea în mai multe state, precum: Australia, Bulgaria, Guatemala, Indonezia, Iran, Laos, Maroc, Pakistan, Sudan, Turcia.

Comiterea crimelor de război, celor contra păcii și omenirii au drept consecință aplicarea pedepsei cu moartea alternativ cu pedeapsa privativă de libertate în Bulgaria.

O serie de infracțiuni ce se referă la viața, integritatea fizică sau libertatea persoanei, cum sunt omorul, violul, răpirea vor determina pedeapsa capitală în: Afganistan,

(Cf. 33. POENARU, I., op. cit., p. 137 Australia, Canada, Filipine, Ghana, Guatemala, Iran, Irak, Liban, Maroc, Nigeria, Pakistan, Sri Lanka, Turcia, S.U.A (18 state federate), Republica Sud Africană).

Modalități de executare a pedepsei cu moartea

Modalitățile de executare a pedepsei cu moartea au fost multiple de-a lungul timpului, ele diferințându-se de la un stat la altul.

În prezent, se urmărește executarea pedepsei capitale fără a înjosi persoana condamnatului și utilizând acele mijloace care să facă moartea mai ușor suportabilă.

Astăzi, printre modalitățile cele mai cunoscute de executare a pedepsei cu moartea se pot cita: decapitarea, spânzurarea, împușcarea, electrocutarea, gazarea sau injecția letală.

Primul dintre acestea mai este menținut în: Arabia Saudită, Dahomey, Coasta de Fildeș, Laos.

Spânzurarea s-a practicat îndeosebi în Marea Britanie și fostele colonii ale acesteia. În S.U.A, la 6 august 1890, spânzurarea a fost înlocuită cu scaunul electric.

Astăzi, se mai practică această modalitate de executare a pedepsei capitale în: Afganistan, Australia, Canada, Etiopia, Ghana, India, Indonezia, Irak, Iran, Japonia, Noua Zeelandă, Pakistan, Sri Lanka, Turcia.

Împușcarea, ca mod de punere în practică a pedepsei capitale, este prevăzută în unele legislații pentru săvârșirea unor infracțiuni cu caracter militar și este întâlnită în: Argentina, Bulgaria, Camerun, China, Grecia, Mexic, Olanda, Peru, Senegal, Somalia.

Electrocutarea a fost practică în special în S.U.A și a fost contestată ca metodă prin care se execută pedeapsa cu moartea, întrucât s-a constatat că, de la caz la caz, decesul nu se instalează imediat, ci se impunea aplicarea mai multor șocuri electrice³⁴.

Aceeași problemă s-a ridicat și în cazul gazării, când este posibil ca moartea să nu survină instantaneu, ea depinzând de reactivitatea organismului.

Concluzii

Privind în ansamblu aspectele prezentate în această lucrare, se poate ajunge la o serie de concluzii ce se impun a fi subliniate.

Astfel, dincolo de a susține sau nu pedeapsa cu moartea, considerăm că trebuie să existe întotdeauna o echilibrare între gravitatea unei infracțiuni și pedeapsa ce se aplică pentru comiterea acesteia.

În acest fel se atinge scopul instituit prin pedeapsă.

Societatea poate dispune de suficient de multe mijloace în afara pedepsei cu moartea, prin care să protejeze indivizii împotriva infracțiunilor celor mai grave și împotriva infractorilor celor mai periculoși.

Pentru o mai mare eficiență, trebuie să se analizeze atent adevăratele motive ce determină creșterea criminalității pentru a o înlătura pe cât posibil.

Se impune a fi eficientizată și activitatea poliției în găsirea criminalilor cărora e necesar să li se aplice sancțiuni severe.

În același sens, ar putea fi organizate de diferite instituții etatice anumite campanii prin care să se dialogheze cu cetățenii și să se mențină un permanent contact între aceștia și stat, afirmându-se³⁵ că „societatea trebuie să fie preocupată de cultura, de educația și comportamentul membrilor săi”.

Din reglementările juridice la nivel național și internațional derivă, în mod cert, orientarea către abolirea pedepsei cu moartea în cele mai multe state ale lumii, întrucât acest curent contribuie la creșterea demnității umane, la punerea în evidență a importanței drepturilor fundamentale, pedeapsa cu moartea neavând un loc legitim în sistemul penal al societăților democratice.

Această idee a fost dezvoltată și de Curtea Europeană a Drepturilor Omului de la Strasbourg, care consideră că „apărarea și dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale se bazează pe un regim politic într-adevăr democratic (...), pe o concepție comună și un respect comun al drepturilor omului”³⁶.

(Cf. 34. BELIȘ, Vladimir, PĂTRU, Adriana, op. cit., p. 6;

35. STĂNESCU, Florin, Alexandru, op. cit., p. 29;

36. CEDH, 30 ianuarie 1998, *Partie communiste unifié de Turquie et autres c/ Turquie*, Recueil 1998-I, p. 45).

Dr. Stelian Gomboș

<https://steliangombos.wordpress.com/>